

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A Kárpát-medencei parlagi sas állomány
populáció-életképességi elemzése és diszperziós
tulajdonságainak vizsgálata**

Zsinka Bernadett

Témavezető: Dr. Kövér Szilvia

ÁLLATORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM
Állatorvostudományi Doktori Iskola

Budapest, 2025

Témavezetők:

.....

Dr. Kövér Szilvia, PhD
Állatorvostudományi Egyetem
Zoológiai Tanszék
témavezető

.....

Dr. Pásztor-Kovács Szilvia, PhD
Állatorvostudományi Egyetem
Zoológiai Tanszék
társtémavezető

.....

Dr. Vili Nóra, PhD
Állatorvostudományi Egyetem
Zoológiai Tanszék
társtémavezető

Készült 8 példányban. Ez a(z) .... sz. példány.

.....

Zsinka Bernadett

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
A parlagi sas helyzete és biológiája	4
Populáció-életképességi elemzés (PVA)	6
Költő egyedek túlélésbecslése	7
Kelési diszperziós jellemzők.....	8
Monitoring módszerek	9
CÉLKITŰZÉSEK.....	10
ANYAG ÉS MÓDSZER.....	11
Mikroszatellita markerkészlet fejlesztése	11
Költő egyedek túlélésbecslése	12
Kelési diszperziós jellemzők.....	12
Populáció-életképességi elemzés (PVA)	13
EREDMÉNYEK	14
Mikroszatellita markerkészlet fejlesztése	14
Költő egyedek túlélésbecslése	15
Kelési diszperziós jellemzők.....	16
Populáció-életképességi elemzés (PVA)	16
KÖVETKEZTETÉSEK.....	18
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	22
A DOKTORI TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK.	24
A TÉMÁHOZ NEM KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK	28

BEVEZETÉS

A parlagi sas helyzete és biológiája

A parlagi sas (*Aquila heliaca*, SAVIGNY, 1823) az eurázsiai erdősztyeppzónához kötődő nagytestű, territoriális, hosszú életű ragadozó madár. Az IUCN besorolása szerint sebezhető (Vulnerable) kategóriába tartozik, a világgállományát legfeljebb 10 000 ivarérett egyedre becsülik. Számos antropogén tényező veszélyezteti, többek között a mérgezés, az élőhelypusztulás, az áramütés és az orvvadászat. Csúcsragadozó lévén megőrzése kiemelten fontos az egészséges ökoszisztémák fenntartásához.

A parlagi sas elsősorban fás gyepeken és alföldi mezőgazdasági területeken fészkel. A fiatal madarak általában a negyedik naptári évükben kezdenek költetni. Ezt megelőzően kóborló életmódot folytatnak, melynek során kikelési helyüktől több száz vagy ezer kilométeres távolságokra is eljuthatnak. Letelepedés után azonban nagymértékű területhűség jellemzi őket. A faj genetikailag monogámnak tekinthető. A költési időszakban nagyrészt a tojó kotlik, míg a hím hordja a táplálékot. Prédaállatai elsősorban kis- és közepes testű emlősök és madarak.

A parlagi sas elterjedése Kelet-Ausztriától egészen Oroszország Transz-Bajkál régiójáig, valamint a Déli-Urál hegységtől Törökországig húzódik. A nagy keleti állományok vonulók, míg a kisebb, elszigetelt nyugati populációk Közép-Európában, a Balkánon, Törökországban és a Transzkaukázusban nagyrészt állandóak.

A pannon (Kárpát-medencei) populáció a faj nyugati elterjedési peremén található, és Oroszországon és Kazahsztánon kívül a legnagyobb egységes állományt alkotja (kb. 550 fészkelő párral 2022-ben). Két szubpopulációra osztható: egy nagyobb keletire (Kelet-Magyarország, Kelet-Szlovákia, Szerbia és Románia) és egy kisebb nyugatira (Nyugat-Magyarország, Nyugat-Szlovákia, Ausztria és Csehország). Kelet-Magyarországon fészkel az állomány legnagyobb része, mintegy 400 pár.

A múlt századi mezőgazdasági intenzifikáció és nagymértékű ragadozó-pusztítás miatt mindkét szubpopuláció drasztikusan lecsökkent (palacknyak-hatás), és 1980-ra már csak néhány pár maradt meg a hegyvidéki területeken. Az üldöztetés csökkenését követően a populáció újra növekedésnek indult és a termékenységi ráta is emelkedni kezdett. A keleti szubpopuláció gyorsabb ütemben gyarapodott, ami a két szubpopuláció demográfiai paramétereinek eltérésére utal.

Populáció-életképességi elemzés (PVA)

A pannon populáció méretéből és széli elhelyezkedéséből adódóan kiemelt jelentőségű a parlagi sas megőrzése szempontjából. Jelen disszertáció fő célja egy populáció-életképességi elemzés (Population Viability Analysis, PVA) elvégzése volt, mellyel prediktálható a jövőbelli állománynövekedés, illetve vizsgálható, hogy mely demográfiai paraméterek gyakorolják a legnagyobb hatást a populációnövekedési rátára és a populáció életképességére.

A PVA során a valós populációdinamikát minél pontosabban szimuláló modelleket alkotunk a demográfiai paraméterek és a fajra vonatkozó egyéb ismeretek integrálásával. Ezek a modellek egyaránt figyelembe veszik a determinisztikus és a sztochasztikus hatásokat is, így valósághűbb képet adnak a populáció életképességéről. A PVA-hoz leggyakrabban használt szoftver a VORTEX, köszönhetően rugalmasan konfigurálható, egyedi alapú modelljének.

A pannon populáció regenerálódása a fészkelő párok száma és a termékenység tekintetében jól dokumentált 1980 óta. Azonban a túlélési rátákról és diszperziós jellemzőkről, beleértve a kelési diszperziós távolságokat és migrációs rátákat, korlátozott ismeretek álltak csak rendelkezésre. A disszertáció első részében tehát ezen demográfiai paraméterek becslésére fókuszáltunk.

Költő egyedek túlélésbecslése

A hosszú életű fajok populációnövekedésére általában a túlélési ráták gyakorolják a legnagyobb hatást, ezért a kor-, állapot- vagy ivarspecifikus túlélések pontos becslése rendkívül fontos. A ragadozó madaraknál az ivarok túlélésében általában nincs nagy különbség; mind a hímeknél, mind a tojóknál előfordulhat alacsonyabb túlélés, amelynek okai többnyire viselkedésbeli eltérésekkel magyarázhatók.

Magyarországon meglepően alacsony túlélést (72,3%) becsültek a költő tojókra az 1997 és 2006 közötti időszakra, amely esetleg az akkor még nem detektált, jelentős mérgezési tevékenységet tükrözhetett. A mérgezés – ideértve a szándékos (kifejezetten ragadozók ellen irányuló) és a véletlen (nem megfelelő kártevőirtási gyakorlatokból eredő) mérgezést – 2005 és 2019 között a legjelentősebb ismert halálozási ok volt. A mérgezési intenzitás 2011 és 2014 között érte el a csúcát, amit a populációnövekedés megtorpanása is tükrözött. Ugyanakkor a túlélési ráták és a mérgezés közötti összefüggést ezen disszertációt megelőzően nem vizsgálták.

Kelési diszperziós jellemzők

A kelési diszperzió az egyed születési (kikelési) helyétől az első költési helyéig történő átmozgását jelenti. Mivel közvetlenül befolyásolja az egyedek térbeli eloszlását, jelentős hatással van a populáció dinamikájára, genetikai szerkezetére és a kolonizációs képességre.

A diszperziós mintázatokat befolyásoló két nagyon fontos tényező az ivar és az egyedsűrűség, más néven denzitás. Madarak esetében jellemzően tojó-eltolt diszperziót figyelhetünk meg, ami elsősorban a monogám szaporodási rendszerükkel magyarázható. A kelési diszperzió denzitással való kapcsolata kevésbé tisztázott, mivel a hatótényezők összetettek, és az eredmények taxonómiai csoportokon belül is gyakran ellentmondásosak. Ragadozó madaraknál, ahol detektáltak egyáltalán kapcsolatot a denzitás és a diszperziós jellemzők között, megfigyelték már mind a fajtársak jelenlétéhez való vonzódást, mind pedig ennek ellenkezőjét is.

A korábban végzett GPS nyomkövetéses vizsgálatok eredményeiből arra lehet következtetni, hogy a parlagi sasra nagymértékű filopatria jellemző. Azonban a disszertáció előtt csak kevés adat állt rendelkezésre konkrét kelési diszperziós távolságokról, és a diszperziós mintázatokat alakító tényezőket sem vizsgálták korábban.

Monitoring módszerek

A túlélési és diszperziós ráták becsléséhez az egyedek hosszútávú megfigyelését lehetővé tevő egyedi azonosítás szükséges. Azonban a nagytestű ragadozó madarak hagyományos módon történő jelölése (gyűrű, szárnykrotália vagy GPS-jeladó) a kirepülés után rendkívül nehéz. Emiatt ezekkel a technikákkal csak fiókák jelölhetők kellő számban.

A territóriumokból gyűjtött vedlett tollak DNS-profilozása egy nem invazív alternatívát kínál a kifejlett madarak azonosítására és nyomon követésére. Ez a módszer olyan genetikai markerkészletet igényel (pl. mikroszatelliták), amelyek kellően variábilisak az egyedek megbízható megkülönböztetéséhez.

A mikroszatellita markereket (STR-eket) korábban már alkalmazták a parlagi sas populációdinamikájának vizsgálatára. A használt markerkészletek felbontása azonban csak kisebb populációk esetében bizonyult elegendőnek az egyedek megbízható azonosításához, ezért fejlesztésre szorult annak érdekében, hogy a pannon régióban is hatékony egyszintű monitorizást tegyen lehetővé.

CÉLKITŰZÉSEK

1. **Olyan mikroszatellita markerkészlet összeállítása,** amely megbízható DNS-alapú egyedazonosítás révén elősegíti a pannon populációban élő parlagi sasok demográfiai paramétereinek vizsgálatát.
2. A 2011 és 2022 között Kelet-Magyarországon **költő parlagi sasok éves túlélési rátáinak becslése** DNS-profilozáson alapuló jelölés–visszafogásos módszerrel. Célunk volt a lehetséges ivari különbségek feltárása, valamint a mérgezési ráták és a túlélési valószínűségek kapcsolatának vizsgálata.
3. **A kelési diszperzió vizsgálata** a pannon populációban 2011 és 2024 között, színes gyűrűzés, GPS-jeladózás és DNS-profilozás alkalmazásával. Célunk volt a kelési diszperziós mintázatok vizsgálata az ivar, a lokális denzitás és a diszperzió irányának függvényében.
4. **Populáció-életképességi elemzés (PVA) elvégzése** a pannon populációra a becsült túlélési és diszperziós ráták, valamint a már ismert szaporodási paraméterek felhasználásával. Célunk volt prediktálni a kelet-magyarországi állomány jövőbeli növekedését, felmérni az esetleges különbségeket a keleti és nyugati szubpopulációk demográfiai paramétereiben, valamint meghatározni, mely paraméterek gyakorolják a legnagyobb hatást a populációnövekedésre.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A disszertáció a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület által koordinált 40 éves monitorozáson alapul. A fészkelő párok számáról és a termékenységről nagyon pontos adatok álltak rendelkezésünkre 1980 óta. A hagyományos jelölési módszerek, mint a gyűrűzés és a GPS-jeladózás mellett genetikai monitorozást is alkalmaztunk. Ennek során a fiókákat tokos tollakból, a költő egyedeket pedig a vedlett tollaikból azonosítottuk, legalább kilenc mikroszatellita lókuszt felhasználásával. Az ivar megállapítására molekuláris ivarmeghatározást végeztünk.

Mikroszatellita markerkészlet fejlesztése

26 db, rokon fajokban leírt mikroszatellita markert teszteltünk: hat az ibériai sasból (*A. adalberti*), 13 a japán szirti sasból (*A. chrysaetos japonica*) és hét a rétisasból (*Haliaeetus albicilla*) származott.

A markereket először monoplex PCR reakciókban teszteltük 4–15 nem rokon költő egyed DNS-mintáján. A megfelelően felszaporítható, polimorf markereket ezután multiplexekbe szerveztük a költséghatékony genotipizálás érdekében. Teszteltük a lókusztok Hardy-Weinberg egyensúlyát és a null allélok jelenlétét, valamint megbecsültük a markerkészlet felbontását jelző identitási valószínűséget.

Költő egyedek túlélésbecslése

Az éves túlélési valószínűségek becsléséhez 2011 és 2022 között Kelet-Magyarországon költő 208 hím és 411 tojó genetikai nyomkövetésére alapozott jelölés-visszafogás elemzést végeztünk. Az egyedek jelenlétét főként vedlett tollaikból állapítottuk meg, de egyes esetekben a fiókáik mintáiból, szülő-utód vizsgálattal következtettünk a jelenlétükre. Vizsgáltuk a túlélés összefüggését az ivarral és a mérgezési rátával.

A fogástörténetekre a Cormack-Jolly-Seber modellt illesztettük a MARK programban az RMark R csomag segítségével. A modellszelekciót a QAICc értékek (kis mintaelemszámra és túlszóródásra korrigált AIC) alapján végeztük.

Kelési diszperziós jellemzők

Magyarországon 2011 és 2022 között 1660 fióka kapott ornitológiai és színes gyűrűt, 71 fiókára GPS-jeladó is került, és 631 fiókaról DNS-profilt is készítettünk, hogy költő korukban a vedlett tollaikból is azonosíthatók legyenek.

A kelési diszperziót ivar, lokális denzitás (kelési hely, illetve költőhely denzitása) és diszperziós irány tekintetében vizsgáltuk. A lokális denzitást az egyes fészkeknél a fészkek

köré rajzolt Thiessen-poligon területének reciprokaként határoztuk meg.

Általános lineáris kevert modelleket alkalmaztunk a kelési diszperziós távolság, az ivar, a kelési denzitás és a költési denzitás közötti összefüggések vizsgálatára. Az esetleges iránybeli preferenciát Rayleigh-tesztekkel vizsgáltuk.

Populáció-életképességi elemzés (PVA)

A VORTEX-ben egy állapot-struktúra modellt készítettünk, ahol minden állapotot egy adott életkor és szaporodási stádium (kóborló vagy fészkelő) jellemzett. Egy szimulációs év során az egyedek a korábban becsült túlélési, termékenységi és diszperziós paraméterek alapján váltottak állapotot, hoztak létre utódokat, illetve migráltak a szubpopulációk között.

A fiatal korcsoportok túlélésére, illetve a diszperziós rátára csak bizonytalan becsléseink voltak, így érzékenységi teszttel állapítottuk meg azok legvalószínűbb értékét, azaz amelyek mellett a modell a legjobban reprodukálta az 1980–2022-ig tartó populációnövekedést Kelet-Magyarországon.

Hasonló tesztet végeztünk a teljes keleti, illetve a nyugati szubpopuláció legvalószínűbb mortalitási rátáinak meghatározásához.

Továbbá predikciókat adtunk Kelet-Magyarország 2022–2064 közötti populációnövekedésére is a mortalitás és a termékenység különböző értékei mellett.

Elaszticitás elemzéssel meghatároztuk, hogy mely demográfiai paraméterek (költési sikertelenség, az első-, második-, illetve harmadik naptári éves mortalitás, vagy a fészkelők mortalitása) gyakorolják a legnagyobb hatást a populációnövekedésre.

Minden szimulációt 250 alkalommal futtattunk le. A különböző paraméter-beállítások (scenáriók) összehasonlításához a demográfiai változók (egyedszám, fészkelő párok száma, utódok száma) átlagait és szórását használtuk.

EREDMÉNYEK

Mikroszatellita markerkészlet fejlesztése

A végső markerkészlethez 17 db (hét korábban már használt és tíz újonnan tesztelt) markert választottunk ki: két parlagi sas, tíz ibériai sas, három japán szirti sas és két rétisas markert. Minden lókuszt Hardy-Weinberg egyensúlyban volt, null allélokot nem detektáltunk. Az új markerkészlet nyolc nagyságrenddel nagyobb felbontást biztosít, mint az előző (az identitási valószínűség 10^{-6} -ról 10^{-14} -re csökkent).

Költő egyedek túlélésbecslése

A modellszelekció során több modell is hasonló támogatást kapott ($\Delta\text{QAICc} < 2$).

A legkisebb QAICc értékű modell a túlélési valószínűséget az évek között állandónak becsülte $91,6\% \pm 0,8\%$ SE éves túléléssel, ivartól, illetve mérgezési rátától függetlenül.

A második legjobban támogatott modell becslései alapján negatív összefüggés van a túlélés és a mérgezés között, $92,9\% \pm 1,3\%$ SE túlélési valószínűséggel a legkisebb mérgezési rátájú időszakban ($0,46\%$, 2017–2018), és $88,4\% \pm 3,1\%$ SE túlélési valószínűséggel a legnagyobb mérgezési rátájú években ($4,68\%$, 2011–2012).

A túlélést ivarfüggőnek, de időben konstansnak feltételező modell a hímek túlélési valószínűségét alacsonyabbnak becsülte, mint a tojókét. Ez a különbség azonban kismértékű volt (hímek: $90,9\% \pm 1,8\%$ SE, tojók: $91,8\% \pm 0,9\%$ SE), és az ivarhatás együtthatójának konfidenciaintervalluma (CI) a nullával átfedett.

Az ivar és a mérgezési ráta között interakciót feltételező modell az előbbinél valamivel nagyobb támogatást kapott. Becslései alapján a mérgezés csak a hímek túlélését befolyásolta szignifikánsan ($\beta = -0,507$, 95% CI = $-0,927$ és $-0,087$ között).

Kelési diszperziós jellemzők

Eredményeink alapján magas filopatria volt jellemző: nem detektáltunk elvándorlást a pannon populációból, és csak öt egyed (4,3%) migrált a keleti szubpopulációból a nyugatiba.

A tojók kelési diszperziós távolságai nagyobbak voltak (medián 57,6 km, 95%-os CI 46,4–69,7 km, n=72), mint a hímeké (medián 35,9 km, 95%-os CI 22,9–45,6 km, n=43).

Negatív összefüggést találtunk a denzitáskülönbség (azaz a költőhely és a kelési hely denzitása közötti különbség) és a kelési hely denzitása között ($p < 0,0001$). Az egyedek jellemzően a kelési helyükhöz képest alacsonyabb denzitású helyen költöztek, de a kis denzitású kelési helyekről nagyobb denzitású költőhelyekre mozogtak át.

A Rayleigh-tesztek kimutatták, hogy a vizsgálat második időszakában (2015–2020) kikelt tojók inkább déli irányba diszpergáltak ($p = 0,004$, $n = 40$).

Populáció-életképességi elemzés (PVA)

A demográfiai paraméterek becsült értékei mellett modellünk sikeresen reprodukálta a Kelet-Magyarországon 1980 óta megfigyelt populációnövekedést. Az eredmények alapján a pannon populáció önfenntartó, azaz regenerálódása valószínűleg jelentős bevándorlás nélkül játszódott le.

Az érzékenységi teszt során a szubpopulációk megfigyelt növekedése akkor volt a legjobban reprodukálható, amikor a mortalitási ráta a keleti szubpopuláció esetében 5,5%-kal, a nyugati szubpopuláció esetében pedig 35%-kal magasabb volt a kelet-magyarországi mortalitásokhoz képest.

A kihalás valószínűsége 2064-ig minden vizsgált jövőbeli szcenárió esetében nulla volt. A jelenlegi mortalitási ráták és átlagos termelékenység mellett a populáció kelet-magyarországi része várhatóan 2038-ra éri el a becsült 1310 fészkelő páros eltartóképességet. Ha a mortalitási ráta 60%-kal emelkedne – ahogy a legnagyobb mérgezési rátájú években a legkisebbekhez képest –, akkor a lassabban növekvő populáció az eltartóképesség alatt stabilizálna, mindhárom vizsgált termékenység mellett. Stagnálás akkor következne be, ha a mortalitás minden állapotcsoport esetében 90%-kal, 83%-kal, illetve 70%-kal emelkedne magas, átlagos, valamint alacsony termékenység mellett.

Az elaszticitás elemzés kimutatta, hogy a költési sikertelenség, a fészkelő egyedek mortalitása, valamint az első éves mortalitás van a legnagyobb hatással a populációnövekedésre.

KÖVETKEZTETÉSEK

Pozitív populációtrendje és a faj elterjedési területén belüli periférikus elhelyezkedése miatt a pannon populáció különösen fontos a parlagi sas védelme szempontjából. Az elmúlt négy évtizedben végzett alapos monitoring révén hiánypótló ismereteket szerezhettünk a túléléssel, a kelési diszperzióval és a populációdinamikával kapcsolatban.

A felnőtt egyedek túlélése nagy hatással bír a ragadozó madarak populációnövekedésére, ahogy azt az elaszticitás elemzésünk is alátámasztotta. A 2011 és 2022 közötti időszakra a kelet-magyarországi költő egyedek átlagos éves túlélési arányát >90%-ra becsültük, ami jellemző a nagytestű ragadozó madarak egészséges populációira.

Mérsékelt bizonyítékot találtunk a mérgezési ráta és a költő egyedek túlélése közötti negatív összefüggésre. A mortalitási ráta a becslések szerint ~60%-kal emelkedett a mérgezési aktivitás csúcsán a legkisebb mérgezési rátájú évekhez képest – ez a növekedés, ha minden korcsoportot érint, jelentősen csökkentheti a populáció növekedési ütemét a jövőben, amint azt a PVA-ból származó előrejelzéseink is mutatják. Eredményeink azt is sugallják, hogy a mérgezési ráta a hímek esetében szorosabb összefüggést mutat a túléléssel. Ennek magyarázata lehet,

hogy a költési időszak azon szakaszában, amikor a legtöbb mérgező eset történik, elsősorban a hímek vadásznak.

A kelési diszperziós folyamatok kulcsszerepet játszanak a populációdinamikában. A tojók diszperziós távolságai nagyobbak voltak, amely eredmény egybevág a madarakra jellemző mintázattal. Ez az ivarfüggő diszperzió a beltenyésztés elkerülésének is egy fontos mechanizmusa lehet, ezáltal hozzájárulva a pannon populáció korábban megfigyelt, a palacknyak-hatás ellenére is magas genetikai diverzitásához. A hímek kisebb diszperziós távolsága fontos tényező a kolonizációs képesség szempontjából, főképp, ha figyelembe vesszük a mérgezéssel szembeni érzékenységüket.

A kelési és a költési hely denzitása közötti összefüggést kevésbé vizsgálták korábban. A parlagi sasok esetében kimutattuk, hogy bár általában a kelési helyükhöz képest alacsonyabb denzitású területeken költenek (a versengés elkerülése érdekében), a fajtársak jelenléte vonzó hatással bír.

Természetvédelmi vonatkozások

A nagymértékű filopatria, valamint a pannon populáció PVA által alátámasztott öfenntartó képessége együttesen a populáció elszigeteltségére utal. Ez növeli a beltenyésztés,

valamint az ennek következtében esetlegesen fellépő beltenyésztéses leromlás kockázatát.

Azonban figyelembe véve, hogy a populáció továbbra is növekszik, az izoláció mértéke és ezáltal a beltenyésztés veszélye idővel várhatóan csökkenni fog. A déli irányú terjeszkedés Szerbia felé megalapozhatja a legközelebbi bolgár, valamint észak-macedón populációkkal való kapcsolódást. Szerbiában jelenleg nagy kiterjedésű, a parlagi sas számára potenciálisan alkalmas élőhelyek állnak rendelkezésre, amelyeket a faj a múlt századi helyi kipusztulása óta még nem népesített be. Ezért a faj- és élőhelyvédelem megerősítése Szerbiában kulcsfontosságú lenne a populáció helyreállítása és az elszigetelt állományok összekapcsolása szempontjából. Emellett az ún. stepping-stone, azaz köztes populációk létrehozása ezeken a területeken felgyorsíthatná a terjedést, és elősegíthetné a hosszú távú demográfiai kapcsolat kialakulását.

A populációk összekapcsolásakor felmerülő lehetséges kockázat, hogy a genetikai izoláció helyi adaptációkhoz vezethetett, ami miatt a kevert leszármazású egyedeknél csökkent fitness, azaz kültenyésztéses leromlás (outbreeding depression) jelentkezhet. Ugyanakkor ez általában nem valós veszély azonos fajhoz tartozó, hasonló környezetben élő populációk esetében. Ezt erősíti a parlagi

sas prédaválasztásban mutatott nagyfokú rugalmassága is, amely a környezeti változásokhoz való erős alkalmazkodóképességre utal.

Bár a Pannon populáció a jelenlegi demográfiai paraméterek mellett rendkívül életképes, növekedését akadályozhatja a mérgezési aktivitás fokozódása. Következésképpen támogatjuk a Helicon LIFE és a PannonEagle LIFE projektek által végrehajtott sikeres mérgezéselleni intézkedések folytatását Magyarországon és a szomszédos országokban egyaránt. Ezen felül javasoljuk, hogy a jövőbeli monitoring kiemelten vizsgálja a szubpopulációk közötti esetleges forrás-nyelő (source-sink) dinamikát, amelyet az aszimmetrikus diszperziós ráta valamint a PVA által jelzett lehetséges mortalitáskülönbségek sejtetnek. Ezekhez a kutatásokhoz az általunk fejlesztett mikroszatellitmarkerkészlet is hasznosnak bizonyulhat.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Módszertani eredmények

1. A rétisas (*Haliaeetus albicilla*) és a japán szirti sas (*Aquila chrysaetos japonica*) **mikroszatellita markerei** alkalmasak parlagi sasok egyedi azonosítására.
2. Összeállítottuk a **jelenleg legnagyobb felbontású mikroszatellita markerkészletet** a parlagi sasra, amely a jövőben megbízhatóbb egyedazonosítást és rokonságbecslést tesz majd lehetővé.

Ökológiai eredmények

3. Genetikai monitoringra alapozott jelölés-visszafogásos módszerrel megbecsültük a 2011–2022 között Kelet-Magyarországon költő hímek és **tojók éves túlélési valószínűségeit**.
4. Mérsékelt bizonyítékot találtunk arra vonatkozóan, hogy **a mérgezés hím-eltolt mortalitáshoz vezet** a költő madarakban, amely valószínűleg az ivarok eltérő viselkedésének a következménye.
5. Kimutattuk, hogy a parlagi sas **tojók kelési diszperziós távolsága nagyobb**, mint a hímeké.
6. Eredményeink **a kelési diszperzió denzitásfüggését illetően** azt mutatják, hogy a parlagi sas diszperziós mintázatainak kialakításában a kompetíció elkerülése és a fajtársakhoz való kötődés egyaránt szerepet játszik.

Modellezési eredmények

7. Az általunk készített populációdinamikai modell a demográfiai paraméterek becsült értékei mellett reprodukálni tudta a pannon régióban 1980 óta megfigyelhető populációnövekedést. Ebből arra következtetünk, hogy **a pannon populáció önfenntartó**, vagyis a 20. századi palacknyak-hatást követően jelentős bevándorlás nélkül is regenerálódhatott.
8. A PVA eredményei azt sugallják, hogy a **mortalitási ráták** a nyugati szubpopulációban valamint Kelet-Szlovákiában magasabbak, mint Kelet-Magyarországon.
9. Az elaszticitás elemzés alapján a költési sikertelenségben, a fészkelő mortalitásban és az elsőéves mortalitásban bekövetkező arányos változások bírnak a **legnagyobb hatással a populáció növekedési rátájára**.
10. A kelet-magyarországi állomány évente 11,5%-kal növekszik és **várhatóan 2038-ra éri el a becsült eltartóképességet**. A mortalitás növekedése az esetlegesen megemelkedett mérgezési intenzitás következtében lassítaná a populációnövekedést, de a jelenlegi termékenységi ráták mellett hanyatlás csak 83%-os mortalitásnövekedés esetében következne be.

A DOKTORI TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

1. Lektorált, impakt faktorral bíró tudományos folyóiratban megjelent publikációk

Zsinka B, Vili N, Szabó K, Tisza Á, Csonka V, Pásztor-Kovács S (2024) Mikroszatellita-markerkészlet fejlesztése parlagi sasok (*Aquila heliaca*) egyedi azonosításához rokon fajokban leírt markerek segítségével. *Magy Állatorvosok Lapja* 146:357–365.

Zsinka B, Pásztor-Kovács S, Kövér S, Vili N, Horváth M (2024) Moderate evidence for the sex-dependent effect of poisoning on adult survival in a long-lived raptor species. *Ecol Evol* 14:e70295.

Zsinka B, Kövér S, Horváth M, Vili N, Szabó-Csonka V, Szabó K, Pásztor-Kovács S (2025) Sex-Biased and Density-Dependent Natal Dispersal in a Highly Mobile but Philopatric Raptor. *Ecol Evol* 15:e71487.

2. Előadások magyar és nemzetközi konferenciákon

Csonka V, **Zsinka B**, Horváth M, Vili N (2021) The effect of sex and local density on the natal dispersal of eastern imperial eagles in the Carpathian Basin. Magyar Etológiai Társaság XXIII. Konferenciája, Budapest, Magyarország, 2021. november 26–27.

Zsinka B, Kövér S, Csonka V, Vili N, Szabó K, Fatér I, Juhász T, Horváth M, Pásztor-Kovács S (2023) Genetic monitoring of Imperial Eagles in the Pannon region. PannonEagle LIFE Zárókonferencia, Jászberény, Magyarország, 2023. január 27.

Zsinka B, Horváth M, Pásztor-Kovács S, Kövér S (2024) A parlagi sas (*Aquila heliaca*) populációéletképességi elemzése a Pannon régióban. In Lőrinczi G, Tölgyesi C (eds.): 13. Magyar Ökológus Kongresszus – Előadások és poszterek összefoglalói (p. 88.). Szeged, Magyarország, 2024. augusztus 21–23.

Zsinka B, Csonka V, Tisza Á, Szabó K, Vili N, Pásztory-Kovács S (2024) Parlagi sasok (*Aquila heliaca*) egyedi azonosítására használt mikroszatellita markerkészlet továbbfejlesztése. In MTA Állatorvos-tudományi Bizottsága Akadémiai Beszámolók: Állathigiéniá, Állattenyésztés, Genetika, Takarmányozástan (p. 7.). Budapest, Magyarország, 2024. január 29–31.

Zsinka B, Kövér S, Pásztory-Kovács S, Horváth M (2024) Population viability analysis (PVA) of the eastern imperial eagle (*Aquila heliaca*) in the Pannonian Region. In Student Conference on Conservation Science 2024 Book of Talk Abstracts (p. 5). Cambridge, Egyesült Királyság, 2024. március 26–28.

3. Poszterek magyar és nemzetközi konferenciákon

Zsinka B, Kövér S, Pásztor-Kovács S, Vili N, Szabó K, Fatér I, Horváth M (2022) Survival estimation of eastern imperial eagles (*Aquila heliaca*) in Hungary with a genetic-based mark-recapture method. In Zasadil P, Ludvíková V, Báldi A (eds.): Book of Abstracts – 6th European Congress of Conservation Biology (p. 141). Prága, Csehország, 2022. augusztus 22–26.

Zsinka B, Horváth M, Pásztor-Kovács S, Kövér S (2025) Population Viability Analysis of the Eastern Imperial Eagle (*Aquila heliaca*) in the Pannonian Region. In: Zsinka B, Süle G, Báldi A, Palotás B (eds.) 10th Student Conference on Conservation Science, SCCS Europe - Connecting Eastern and Western Europe in conservation biology, Abstracts. Balatonvilágos, Magyarország, 2025. szeptember 2–6.

A TÉMÁHOZ NEM KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

1. Lektorált, impakt faktorra bíró tudományos folyóiratban megjelent publikációk

Kristensen AU, Zsinka B, Lang Z, Hetényi N (2023) Survey of the Husbandry, Health, and Welfare of Norwegian Pet Rabbits. J. Adv. Vet. Res. 13:767-775.

Gilián LD, Endrédi A, Zsinka B, Neményi A, Nagy JG (2019) Morphological and reproductive trait-variability of a food deceptive orchid, *Cephalanthera rubra* along different altitudes. Appl. Ecol. Environ. Res. 17:5619-5639.

2. Lektorált, impakt faktorra nem bíró tudományos folyóiratban megjelent publikációk

Nagy JG, Zsinka B, Verebélyi V, Zorkóczy OK, Tyler T (2017) A *Vaccinium microcarpum* (Turcz. ex Rupr.) Schmalh. Magyarországon. Kitaibelia 22: 71-76.

3. Egyéb publikációk

Zsinka B., Süle G, Báldi A, Palotás B (szerk.) (2025): 10th Student Conference on Conservation Science, SCCS Europe - Connecting Eastern and Western Europe in conservation biology, Abstracts. Balatonvilágos, Magyarország, 2025. szeptember 2–6.

Zsinka B., Báldi A, Vajna F, Balogh E, Palotás B, Mázsa K (szerk.) (2023): 8th Student Conference on Conservation Science, Balatonvilágos 2023: SCCS Europe - Connecting Eastern and Western Europe in conservation biology Abstracts. Balatonvilágos, Magyarország, 2023. szeptember 13–16.